

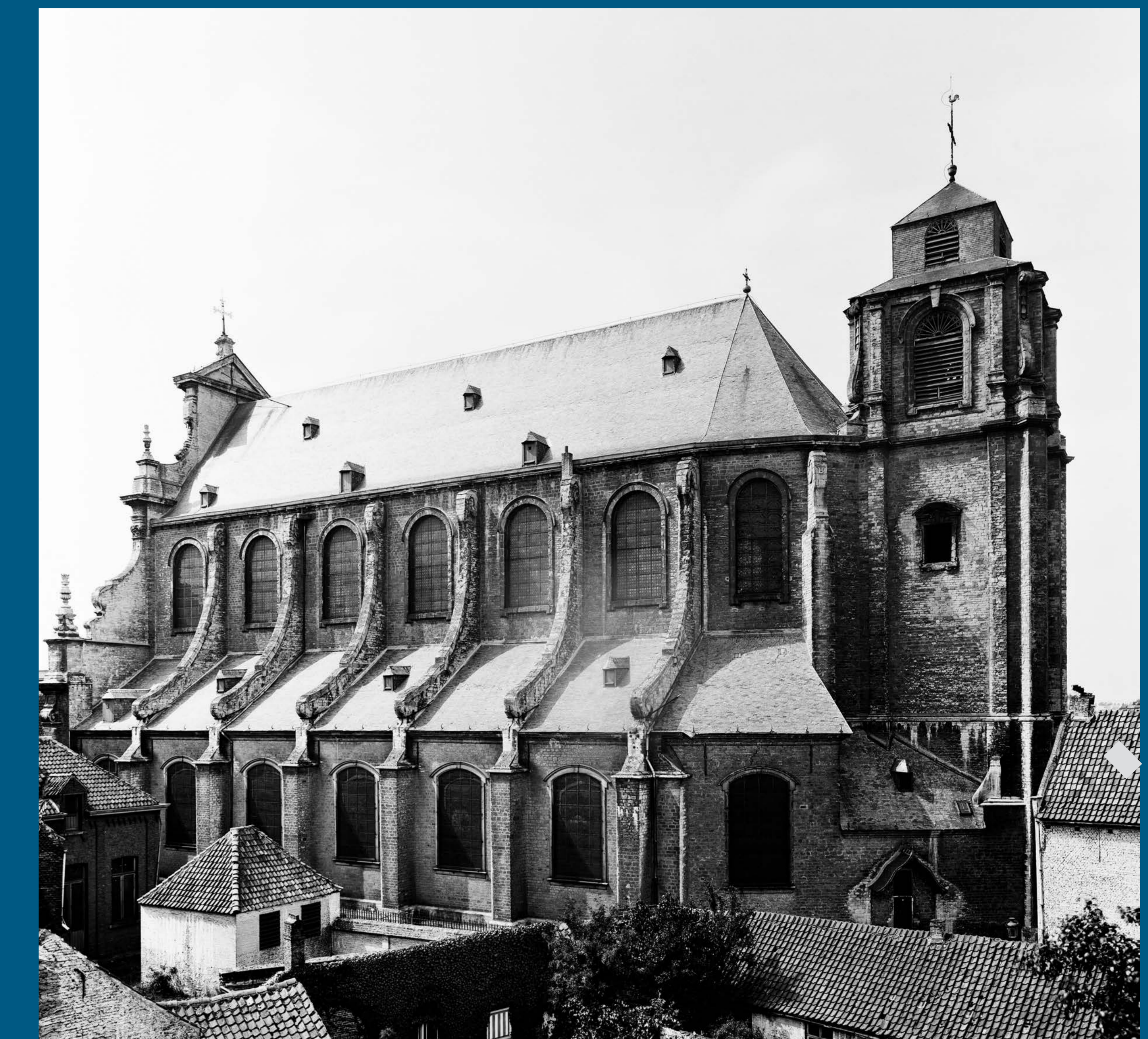

40 JAAR RESTAURATIE AAN DE BEGIJNHOFKERK

40 jaar geleden weerklonk het startschot van de huidige restauratiecampagne van de Begijnhofkerk. In 1975 stelde de kerkfabriek de bekende Mechelse architect Alfons Roose aan. In één van zijn brieven meldde hij dat de restauratie van het dak een absolute prioriteit was "om de dramatische verdere vernieling en beschadiging binnen en buiten de kerk te voorkomen". Dit leidde begin jaren 1980 tot het volledig vernieuwen van alle daken.

Ondertussen had architect Roose ook het dossier voor de verdere gevelrestauratie opgemaakt. Met dit dossier vroeg de kerkfabriek bij de overheid een restauratiepremie aan, maar door een gebrek aan middelen bij zowel de Vlaamse overheid als de stad, werd deze premie nooit toegekend en bleven de werken uit.

Tijdens de stormnacht van 15 op 16 september 1986 vielen er grote brokstukken natuursteen van de toren op het Begijnenkerkhof. Om erger te voorkomen werd de volledige kerk in de stellingen gezet en van houten steenvangbakken voorzien. Hoewel dit voorval aangegrepen werd om de uiteindelijke buitenrestauratie te versnellen, bepaalden deze stellingen nog ruim 30 jaar het aanzicht van de kerk.

Begijnhofkerk, zo'n 100 jaar geleden (foto K.I.K.)

Restauratie in 4 fases

In 1995 neemt de stad het bouwheerschap van de kerkfabriek over en stelt ze Johan Van Lysebeth en Erik Verbeeck aan als nieuwe ontwerpers voor de buitenrestauratie. Zij herwerken het dossier van Roose en voorzien – op vraag van de Vlaamse overheid – de restauratie in 4 fases: de voorgevel, de twee zijgevels en de achtergevel met de toren. In 2001 gaat de eerste fase, de restauratie van de voorgevel, van start.

De gevel wordt hard aangepakt en de verweerde Lediaanse kalksteen ruimt plaats voor Valdiviennesteen (uit de streek van Poitiers). Het voorziene budget blijkt ontoereikend om de volledige voorgevel af te werken. De werken worden in 2004 gestaakt en de restauratie van het onderste gevelregister wordt doorgeschoven naar een volgende fase.

Meerjarige subsidieovereenkomst

Eind 2011 ondertekent minister Geert Bourgeois de 'Meerjarige subsidiëringsovereenkomst voor de verdere restauratie van het ensemble van historische kerken in de Mechelse binnenstad'. Hiermee komt ook de restauratie van de Begijnhofkerk in een geweldige stroomversnelling. De overeenkomst voorziet het nodige budget voor de verdere buitenrestauratie in 2014 en voor de binnenrestauratie in 2016.

In 2012 stelt de stad het gespecialiseerde architectenbureau Studio Roma uit Kessel-Lo als ontwerper van de buitenrestauratie aan. Om het restauratiedossier zo goed mogelijk te onderbouwen, worden er eerst nog een aantal onderzoeken uitgevoerd.

Restauratie voorgevel 2001-2004: de oorspronkelijke Lediaanse kalksteen werd vervangen door Valdivienne steen; het beeld van God-de-Vader bleef wel bewaard. (foto Focus-In, Lint)

Blanke glas-in-loodramen (foto Dienst Monumentenzorg)

Onderzoek met hoogwerker (foto Dienst Monumentenzorg)

Onderzoek van de glas-in-loodramen (foto Dienst Monumentenzorg)

Glasramen uit 17de-18de eeuw

Op vraag van de stad onderzoekt glas-in-loodspecialiste Aletta Rambaut de glasramen. Over de gebrandschilderde glasramen van de zijbeuken bestaat er geen twijfel: ze dateren uit de periode 1884-1899 en komen uit het Brugse atelier van Louis Grossé.

Over de 'blanke' ramen van de hoge lichtbeuk was er echter niets geweten. Aletta Rambaut ontdekte in de archieven dat de oorspronkelijke glasramen in het begin van de 18de eeuw zware hagelschade opliepen en toen geheel of gedeeltelijk werden vervangen. Nadien vermelden de archieven geen grote uitgaven aan glas-in-lood meer. Het glas zou dus nog voor een groot stuk uit de vroege 18de tot zelfs 17de eeuw dateren, wat ook bevestigd wordt door de studie van de glaspatronen en de labo-analyse van het glas.

Door gebrek aan onderhoud en vandalisme verkeerde het glas-in-lood in een erbarmelijke toestand. Alle glas-in-loodpanelen worden gedemonteerd en in het atelier van de glazenier gerestaureerd. Deze restauratie bestaat uit het voorzichtig reinigen, het verlijmen van gebroken glaskalibers, het vervangen van verdwenen of onherroepelijk beschadigde kalibers en het (plaatselijk) herloden van de panelen.

De panelen worden teruggeplaatst in een museale opstelling. Waar vroeger het glas-in-lood stond, komt nu een transparante veiligheidsbeglazing. De glas-in-loodpanelen worden enkele centimeters dieper in de kerk gemonteerd. Op die manier zijn ze beschermd tegen weersinvloeden en vandalisme.

Wie woonde er vroeger rond deze kerk? ⁽¹⁾

Deze kerk werd vroeger gebruikt door de begijnen die rond deze kerk woonden. Weet jij wie dat zijn, begijnen?

⁽¹⁾ Antwoord 1: Begijnen waren alleenstaande vrouwen die gingen samenwonen in een begijnhof. Dat was een kleine stad in een stad, met een eigen bakkerij, kerk, ziekenhuisje, ... Het begijnhof rond deze kerk ontstond in de 16de eeuw. In tegenstelling tot een non, legde een beginnende eeuwige geloften van kuisheid, armoede en gehoorzaamheid niet af. De laatste beginnende ter wereld overleed in 2013 in Kortrijk.

Verweerde voluut in Lediaanse kalksteen
(foto architectenbureau Studio Roma)

Natuursteen

In opdracht van het architectenbureau Studio Roma ging het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (K.I.K.) na of het zinvol is om de originele, verpoederende natuursteen te verharderen. Onder invloed van het klimaat en de luchtvervuiling gaat het oppervlak van de kalksteen verkorsten en verpoederen. Een behandeling met steenverharder kan dit verhelpen. Het gevaar bestaat echter dat het product (ethylsilicaat) niet ver genoeg in de steen dringt en er een harde schil op een zachte kern ontstaat. Uit de metingen van het K.I.K. bleek duidelijk dat steenverharder in het geval van de Begijnhofkerk geen zin had.

Het uiteindelijke restauratiedossier gaat uit van de principes van de zachte restauratie met maximaal respect voor de oorspronkelijke bouwmaterialen. Gezien de zeer slechte staat van sommige partijen natuursteen voorziet het dossier nog steeds in aanzienlijke hoeveelheden nieuwe natuursteen. Waar mogelijk wordt opnieuw Lediaanse kalksteen gebruikt, de oorspronkelijke natuursteen, die nog steeds ontgonnen wordt in de streek van Balegem.

Wie schuilt er vandaag in de kerk? ⁽²⁾

In de nis staat eigenlijk een beeld van een vrouw. Zij schuilt vandaag in de kerk tot de nis terug gemaakt is. Vind jij haar?

⁽²⁾ Antwoord 2: Het beeld dat normaal in de nis staat, is dat van Sint-Catharina. Zij was een populaire heilige bij de begijnen.

Restauratie 2014-17

Het uiteindelijke uitvoeringsdossier werd opgesplitst in twee percelen. Het eerste perceel omvat de bouwkundige restauratiewerken: gevels, daken, schrijnwerk, smeedwerk, ... Het tweede, de restauratie van het glas-in-lood. Na open aanbesteding werden de bouwkundige restauratiewerken (perceel 1) gegund aan de firma Monument-Vandekerckhove uit Ingelmunster en de restauratie van het glas-in-lood (perceel 2) aan de firma Verstraete-Vanhecke uit Wilrijk.

Alles samen gaan de werken net geen 5 miljoen euro kosten. Ze gingen van start op 20 oktober 2014 en zullen zeker tot het voorjaar van 2017 duren.

'Destructief' onderzoek van de natuursteen – kernboringen
(foto architectenbureau Studio Roma)

Onderzoek door het K.I.K naar het gebruik van steenverharder (DRMS-metingen)
(foto Dienst Monumentenzorg)

Restauratie buitengevels

De restauratie van de gevels start met een grondige inspectie. Verweerde gipskorsten worden eerst afgebikt. Vervolgens wordt het parement zacht gereinigd met een rotatie-wervelsysteem. Hierbij wordt een mengsel van water, lucht en olivine (Noors mineraal dat minder schadelijk is voor de omgeving dan zand) onder lage druk roterend op de gevels geprojecteerd. Zo wordt de vervuiling zacht weggeschuurd zonder de steen en zijn patine te beschadigen. Nadien wordt de gereinigde gevel opnieuw geïnspecteerd. Stenen die niet meer in staat zijn om hun dragende en/of waterafvoerende functie te vervullen, worden vervangen. Labiele geveldelen worden gestabiliseerd met metalen ankers en groutinjecties. Als de verwerking enkel het uitzicht verstoort, blijft de natuursteen behouden en kan hij bijgewerkt worden met steenreparatiemortel. Ook het voegwerk wordt grondig nagekeken en waar nodig herdaan in een gepaste kalkmortel. Op het einde worden de gevels met een dunne kalkmelk afgewerkt. Dat verzacht het contrast tussen originele geveldelen, vervangen natuursteen en gerestaureerde natuursteen en geeft de gevels opnieuw een uniform uitzicht.

Daken

Van de gevelstellingen wordt gebruik gemaakt om de leien daken en de koperen goten te herstellen. Nieuwe ladderhaken moeten toekomstige inspecties en onderhoud vergemakkelijken. Ook de eikenhouten kapconstructie wordt volledig nagekeken en waar nodig hersteld en aangevuld. In functie van de vlotte toegankelijkheid krijgen de zolders nieuwe houten loopbruggen en een nieuwe verlichting.

Al bij de bouw van de kerk maakte men vaak gebruik van smeedwerk: ankers en trekkers om de spatkrachten van de gewelven op te vangen, dievenijzers voor de ramen, raamburgen om het glas-in-lood te dragen, ... Al dit metaal wordt nagekeken en hersteld, krijgt een roestwerende behandeling en de nodige lagen verf. Het vroeg 20ste-eeuwse hekwerk rond de kerk wordt gedemonteerd, in atelier gerestaureerd, geschilderd en na de heraanleg van de kasseien rond de kerk opnieuw geplaatst. Ook het schrijnwerk (poort, deuren, ramen, afdaken, galmborden, goten, luiken, ...) wordt zorgvuldig gerestaureerd en vervolgens geschilderd of gevernist.

Roestende smeedijzeren ankers
(foto architectenbureau Studio Roma)

Weet jij hoe hoog deze kerk is? ⁽³⁾

De Begijnhofkerk is heel oud en op sommige plaatsen stuk. Om de kapotte delen te maken, moeten we soms op stellingen klimmen tot helemaal in de top van de kerk. Daarvoor mag je geen hoogtevrees hebben!

Hoe hoog zou deze kerk zijn?

⁽³⁾ Antwoord 3: De kerk is 40 meter hoog.